

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИХОДУ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ НА СВІТОВІ РИНКИ

Характерною особливістю сучасного ринку молока та молочної продукції є різноманітність тенденцій і напрямів розвитку молочної галузі в різних категоріях господарств. Так, у сільськогосподарських підприємствах в цілому продовжується спад виробництва молока, зменшується поголів'я, тоді як у особистих селянських господарствах спостерігається зростаючий інтерес до підприємницької діяльності, підвищується товарність продукції за рахунок скорочення внутрішнього споживання, зростає їх роль у забезпеченні молокопереробних підприємств сировиною. Наслідком такої ситуації є зниження загального суспільного ефекту розвитку виробництва [1].

Постановка проблеми. Молочна промисловість належить до провідних у харчовій і переробній промисловості та формує достатньо привабливий за обсягами ринок. Це пов'язано з тим, що продукція молочної галузі займає важливе місце у споживанні. Частка витрат на даний вид продукту становить 15% від загальних витрат на харчування – це четверте місце після витрат на хлібобулочні, м'ясні, борошняні та макаронні вироби.

Нині актуальною проблемою є формування умов для високоефективного функціонування молокопродуктового підкомплексу України з метою повного забезпечення внутрішніх потреб високоякісною молокопродукцією, адаптації до ринкового середовища товаровиробників і переробних підприємств із досягненням конкурентоспроможних параметрів, які гарантуватимуть їм ефективну діяльність.

Проблеми ефективності виробництва молока залежать від організаційно-правових форм власності підприємств, умов господарювання та становлення внутрішнього ринку молока, експортно-імпортних відносин, формування сировинних зон молокозаводів, ефективності виробництва молочних продуктів тощо. Дані питання знайшли відображення у наукових працях українських учених: Андрійчука В.Г., Березівського П.С., Борщевського П.П., Зимовця В.Н., Бойка В.І., Губського Б.В., Калінчика М.В., Кваші С.М., Крисального О.В., Лисенького А.С., Молдаван Л.В., Маліка М.Й., Мостенської Т.Л. та інших.

Аналіз останніх досліджень. Науковці зазначають, що криза української економіки, що торкнулася всіх галузей народного господарства, не оминула і молочну промисловість. Не зважаючи на значну кількість інструментів контролю, що має в наявності держава для контролю за зовнішньоекономічною діяльністю, процес удосконалення управління експортно-імпортними операціями переробних підприємств проходить досить повільно та не завжди вдало.

Нині український ринок виробників молочної продукції нараховує близько 300 підприємств із загальними потужностями 20 млн. тонн молока в рік. Регіональна сировинна база молокопереробної промисловості розвивається переважно в районах основної переробки молока: Київська, Львівська, Полтавська, Вінницька, Житомирська, Чернігівська, Хмельницька області.

Основними виробниками на ринку молочної продукції нині є лідери центрального регіону – ВАТ «Галактон» (торгові марки «Баланс», «Біо-Баланс»), ВАТ «Кременчуцький міськмолзавод» («Кремез»), російська компанія «Вімм - Білль – Данн» («Славяночка», «рижий Ап», «Чудо», «Домик в деревне», «Фругурт», «Доктор БиФи»), ВАТ «Харківський молочний комбінат» («Веселий молочник», «Ромол»), ЗАТ «Лакталіс – Україна» (President), ЗАТ «Павлоградський молочний комбінат» («Фанні») [6].

У той же час розвиток молочної промисловості в Україні суттєво гальмувався після 1990 р. Виробничі потужності молокопереробних підприємств використовувались на початку 2000 р. на 22-40%, і їх функціонування супроводжувалось рядом негативних

тенденцій.

Зростання товарних обсягів молочної продукції в Україні розпочалося з 2002 р. Темпи щорічно збільшувалися на 15-20%, а починаючи з 2001 р. спостерігається зростання основних асортиментних груп молочної продукції [5].

Формулювання завдання дослідження. У нинішніх умовах переробні підприємства, намагаючись забезпечити власні потужності сировиною, доставляють її з відстані понад 200 км, що підвищує собівартість продукції і роздрібних цін. Це позначається на різкому загостренні конкурентної боротьби між виробниками різних областей за сировинні зони, підвищенні вартості продукції та зниженні її якості. Вирішення даних проблем сприятиме подальшому перспективному розвитку підприємств молочної галузі як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. На товарному ринку заготівлі молока для промислової переробки Вінницької області нині здійснюють свою діяльність 27 молокопереробних підприємств, з них 24 виробляє товарну продукцію, 2 – здійснюють первинну обробку молока [4].

На початку 2000 р. на місцеві переробні підприємства товаровиробники Вінниччини реалізували лише 64% молока. Характерною особливістю ринку сировини стала так звана «недобросовісна конкуренція», коли переробні підприємства купують молоко в «чужих» зонах за вищими цінами. Тому, забезпечення стабільної та ритмічної роботи кожного молокопереробного підприємства пов'язується зі створенням власної сировинної бази.

Раніше, практично кожен район був сировинною зоною свого молокозаводу. Нині ці зони стали «без кордонів», заготівля молока проводиться і за межами того району, де розташоване молокопереробне підприємство. Так, ВАТ «Вінницький міський молочний завод» здійснює закупівлю молока у сільськогосподарських товариств та населення Вінницького, Козятинського, Тиврівського, Немирівського, Калинівського, Літинського та Липовецького районів. ТОВ «Жмеринський маслосирзавод» – у Вінницькому, Муровано-Куриловецькому, Барському, Літинському, Жмеринському, Тиврівському, Калинівському, Хмельницькому, Могилів-Подільському та Чернівецькому районах. ВАТ «Барський завод СЗМ» – у Муровано-Куриловецькому, Барському, Жмеринському, та трьох районах Хмельницької області.

Таблиця 1

Групування молокопереробних підприємств Вінницької області за обсягами переробки молочної сировини, 2009 р.

Підприємства	Обсяги переробки молочної сировини, тис. т/рік	Прибуток до оподаткування, тис. грн	Загальні витрати, тис. грн/рік
Підприємства першої групи (до 10 тис. т)			
ВАТ «Хмельницький завод СЗМ»	менше 1,0	-12691	22662
ВАТ «Крижопільський сироробний завод»	менше 1,0	-7296	17226
ВАТ «Барський молочний завод»	менше 1,0	-5624	20080
Козятинський маслозавод	1,0	-9556	35112
Мурованокуриловецький маслозавод	менше 1,0	-900	22507
ЗАТ «Тростянецький молочний завод»	2,0 - 2,2	-330	47321
Немирівський маслозавод	4,0 - 4,5	-5413	180440
Гніванський молокозавод	5,5 - 6,0	-799	112833
Піщанський маслозавод	5,2 - 5,5	-1299	101810
Оратівський молокозавод	5,2 - 5,5	-2855	114677

Підприємства другої групи (10-30 тис. т)			
Липовецький маслозавод	11,0 - 12,0	4062	203116
Ямпільський маслосирзавод	17,2 - 17,4	1169	10563
ВАТ «Гайсинський маслосирзавод»	18,0 - 19,0	22398	186653
ВАТ «Могилів-Подільський молокозавод»	22,0 - 24,0	12709	231695
ТОВ «Жмеринський маслосирзавод»	29,0 - 30,0	53257	443808
ТОВ «Теплицький молокозавод»	26,0 - 28,0	51263	233015
Підприємства третьої групи (понад 30 тис. т)			
ЗАТ «Бершадьмолоко»	58,0 - 60,0	58867	596259
ВАТ «Вінницький міський молочний завод»	51,0 - 53,0	39556	591191
ТОВ «Люстдорф»	70,0 - 72,0	198159	1801446
ВАТ «Літинський молочний завод»	77,0 - 80,0	102944	812387
ВАТ «Вінницямолоко»	40,0 - 42,0	18924	743359
ВАТ «Тульчинський маслосирзавод»	57,0 - 64,0	131061	1305179
ВАТ «Шаргородський маслозавод»	41,0 - 43,0	14828	455125
ВАТ «Вапнярський молокозавод»	37,0 - 40,0	23588	598654

Розташування цих підприємств збереглося з часів колишнього СРСР, коли було створено рівномірно орієнтовану мережу підприємств з метою раціоналізації сировини. Таким чином, практично у кожному районному центрі було розташоване молокопереробне підприємство, що дозволяло обмежувати максимальну відстань доставки сировини на 40-45 км. Частіше всього виробничі потужності підприємств відповідали раціональній схемі використання реальної ресурсної бази. При цьому на початок 90-х років було досягнуто завантаженості виробничих потужностей до 78-93%.

Після приватизації в першій половині 90-х років підприємства галузі стикнулися зі стрімкими тенденціями посилення кризового стану, що обумовлювалось цілим рядом причин макроекономічного, організаційно-управлінського, суб'єктивного плану. Це призвело до того, що на кінець 90-х років завантаженість підприємств коливалась в межах 25-45%, тобто кризові тенденції поширювалися практично на всі підприємства [3].

Впродовж 1996-2006 рр. близько 30% підприємств практично згорнули виробничу діяльність до мінімальних масштабів [2]. Нині регіональний ринок фактично сконцентрований в руках 8 підприємств: Вапнярського, Шаргородського, Вінницького, Бершадського, Тульчинського, Іллінецького (ТОВ «Люстдорф»), Літинського молокозаводів та ВАТ «Вінницямолоко» – їх частка складає 72-75% (табл. 1). На долю даних підприємств припадає близько 15% загальноукраїнського обсягу [6].

Нами було проведено групування даних підприємств, що дозволило зробити висновок, що зі збільшенням обсягів переробки молочної продукції, а отже і завантаженістю технологічних ліній, зростають і прибутки виробників. Що підтвердило раціоналізацію принципу розташування молокопереробних заводів часів СРСР (табл. 1).

Враховуючи несприятливу зовнішню кон'юнктуру, підприємства третьої групи проводять концентрацію та спеціалізацію виробництва молочних продуктів за рахунок проведення робіт з технічного переоснащення, а саме модернізації.

Це дозволяє їм забезпечувати продукцію високої якості з використанням сучасних методів і засобів контролю як сировини, так і готового продукту, що споживається як

всередині країни так і за кордоном. Так, наприклад, ТОВ «ЛЮСТДОРФ» є основним у даній групі за обсягами отриманих прибутків, у той же час товариство вже на протязі дванадцяти років здійснює зовнішньоекономічну діяльність (рис. 1) [8].

Компанії країн СНД являються імпортерами молочної продукції ТОВ «Люстдорф». Компанії «SOMEX» та «DEXTER» є постачальниками молокопродукції підприємства на зовнішній ринок. В перспективі товариство прагне налагодити зв'язки з країнами Західної Європи.

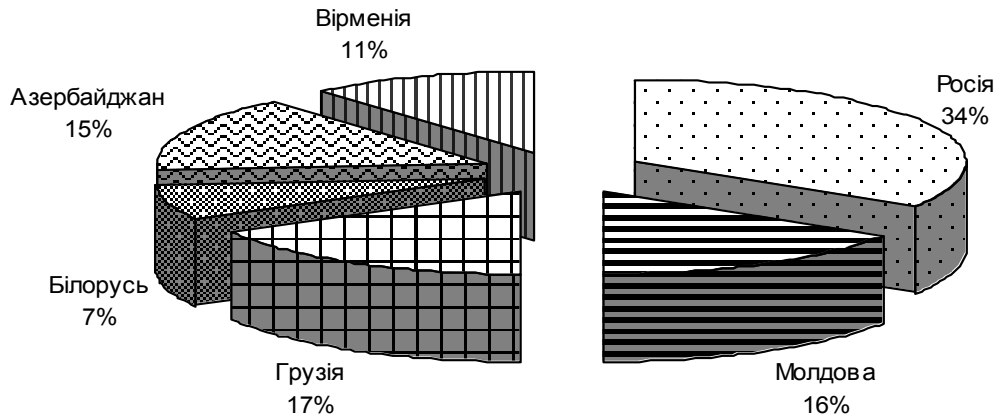

Рис. 1. Географія експорту молока ТОВ «Люстдорф», 2010 р. [8]

За даними рисунка відмітимо, що у 2010 р. найбільшим імпортером молочної продукції даного підприємства стали Росія, Грузія, Молдова. В менших обсягах було експортовано молока в Вірменію та Білорусь. Експортована продукція – це молоко довготривалого зберігання.

Крім молока, ТОВ «Люстдорф» експортує масло. Найбільшим попитом на зарубіжному ринку користується ТМ «Селянське». Завдяки новітнім технологіям, які використовує підприємство – високотемпературного імпульсу, суперпастеризації та холодної сепарації, воно в певній мірі не поступається продукції закордонного виробництва.

І відповідно, зовсім інакша ситуація з представниками першої групи, діяльність яких є збитковою.

Нині основними проблемами функціонування молокопереробних товариств регіону є істотне зменшення надходження молока на переробку та невідповідність його якості. Якщо в 1990 р. на переробні підприємства надійшло 919,6 тис. т молочної сировини, то в 2000 р. – 470,6 тис. т, або на 48,8% менше. Значні зміни відбулися і в структурі надходжень молока. Так, у 1990 р. основними постачальниками молочної сировини були сільськогосподарські підприємства, які реалізували на переробку 96,9% виробленого молока. Починаючи з 2000 р. більша частина молочної сировини (59,6%) надходить від господарств населення, а в 2004 р. питома вага їх становила 77,5%.

Згідно зі статистичними даними у 2010 р. поголів'я великої рогатої худоби в Вінницькій області скоротилося на 4%, або 15 тис. голів порівняно з аналогічним періодом 2009 року (364 тис. голів), у т.ч. поголів'я корів скоротилося на 3,3%, або 6,4 тис. голів, – до 185,2 тис. голів відповідного періоду [6].

За рахунок зменшення чисельності поголів'я корів обсяги виробництва молока в усіх категоріях господарств за той же період скоротилися на 1,3% і склали 11603,6 тис. тонн. До загального скорочення обсягів виробництва молока призвело зменшення його виробництва господарствами населення, в яких виробляється близько 80% всього молока, а саме на 3,1% (до 9367,0 тис. тонн), натомість сільгоспідприємства збільшили його виробництво на 7,0% (до 2236,6 тис. тонн).

Значною проблемою в розвитку молокопереробного комплексу області є якість

молока, що виробляється. Недостатня забезпеченість основними засобами молочних ферм, значний відсоток зношення, а в окремих випадках й взагалі відсутність необхідних сучасних систем доїння, охолоджувачів, пастеризаторів та іншого устаткування призводить до зниження закупівельної ціни на молоко та економічних втрат товаровиробників. Враховуючи те, що Україна вступила в СОТ, молочні підприємства повинні бути готовими до конкуренції з боку іноземних виробників. Це зобов'язує їх кардинально покращити якість молочної продукції, що залежить від якості заготовленого молока.

Успіх на світовому ринку молочних продуктів можливий, насамперед, за умови впровадження у виробництво нових критеріїв оцінки якості молока, що передбачені у новому державному стандарті на молоко ДСТУ 3662 – 97 (табл. 2).

Таблиця 2

Вимоги країн світу до якості молока, [9]

Показник якості одиниці виміру	Норма для класів		
	другий	перший	екстра
Активна кислотність, од. рН	6,6 – 6,8	6,6 – 6,8	6,6 – 6,8
Бактеріальне обсіменіння, тис. см ³	<=1000	<=400	<=30
Кількість соматичних клітин, тис. см ³	<=1000	<=500	<=300

Вирішенням сировинної проблеми може бути створення або розширення великотоварних підприємств, де за рахунок впровадження передових технологій можна домогтися виробництва високоякісної сировини, а в подальшому конкурентноздатної продукції [3].

Важливим аспектом удосконалення діяльності молокопереробних підприємств у перспективі є не лише аналіз ефекту від її здійснення, а й вибір стратегії їх розвитку, що передбачає створення умов для випуску продукції, яка має конкурентні переваги на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Дослідження означених проблем та заходів дає можливість сформувати стратегію розвитку для молокопереробних підприємств області (табл. 3).

Таблиця 3

Формування стратегій розвитку з урахуванням концептуальних підходів та напрямків стимулювання діяльності молокопереробних підприємств

Стратегія інтеграції	Стратегія концентрації та спеціалізації	Стратегія якості	Стратегія інноваційної політики
<i>Напрямки стратегічного розвитку</i>			
Розширення діяльності підприємства шляхом приєднання підприємств-постачальників сировини	Визначення конкретного сегменту та максимальне його задоволення	Забезпечення якісної, безпечної та конкурентноспроможної продукції	Впровадження техніки і технологій, розширення товарного асортименту
<i>Результат стратегічного розвитку для підприємств молочної промисловості</i>			

<p>Збільшення обсягів виробництва, розширення ринкової частки підприємства, підвищення рівня пропозиції на внутрішньому ринку та продуктивності праці, зростання дохідності і конкурентоспроможності галузі</p>	<p>Скорочення втрат і збереження якості сировини і продукції при її доставці до молокозаводу та споживача, збільшення рівня рентабельності господарської діяльності</p>	<p>Задоволення потреб споживачів, покращення товарного вигляду і споживчих властивостей</p>	<p>Створення конкурентоспроможного підприємства, подолання технічного відставання, переорієнтація виробничого потенціалу на сучасну технологію виробництва молокопродуктів</p>
---	---	---	--

Вибір однієї із запропонованих стратегії дозволить збільшити обсяги виробництва молокопродукції з поліпшеними якісними характеристиками, які більш повно задовольняють потреби споживачів, і при цьому буде отримано максимально корисний ефект від споживання, та зниження собівартості продукції, яке призведе до збільшення попиту на неї.

Висновки. Отже, для підвищення ефективності виробництва на підприємствах молочної промисловості потрібно застосувати ряд резервів, які пов'язані з використанням стратегічного менеджменту та раціонального інвестування; впровадженням прогресивної інноваційної діяльності та інформаційного забезпечення; раціонального використання матеріальних та сировинних ресурсів галузі.

Враховуючи вище перераховані проблеми молокопереробних підприємств, відмітимо, що навіть у досить складних економічних умовах виробники намагаються шукати шляхи виходу зі скрутних ситуацій та паралельно розширювати частку внутрішнього ринку і освоювати зовнішні, при цьому створюючи належні умови праці і відпочинку власних працівників.

Анотація

В статті проаналізовано стан та проблеми молокопереробних підприємств Вінницької області. Обґрунтовано заходи, що дозволять уникнути проблеми та збільшити обсяги виробничої діяльності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Ключові слова: молокопереробна галузь, сировинні зони, якість сировини, стратегії розвитку, зовнішньоекономічна діяльність.

Аннотация

В статье проанализировано положение и проблемы молокоперерабатывающих предприятий Винницкой области. Обоснованы направления, которые позволят исключить проблемы и повысят объемы производственной мощности предприятий, как на внутреннем рынке, так и на внешнем.

Ключевые слова: молокоперерабатывающая отрасль, сырьевая зона, качество сырья, стратегии развития, внешнеэкономическая деятельность.

Summary

The state and problems of milk enterprises of the Vinnytsya area is analyzed in the article. The grounded measures which will allow to avoid problems and increase the volumes of

production activity both on internal and on world markets are show in the article.

Key words: milk industry, raw material area, quality of raw material, strategy's of development, foreign economy activity.

Список використаних джерел:

1. Благов В. Молоко и молокопродукты / В. Благов // Хозяин. – 2005. – № 10. – С. 22–23.
  2. Карачина Н.П. Групування підприємств на основі аналізу економіко-господарських показників / Н.П. Карачина, О.М. Козачко, М.В. Грабко // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2007. – № 7. – С. 43–53.
  3. Саблук П.Т. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні / П.Т. Саблук, В.Г. Бойко. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2005. – 340 с.
  4. Діагностика сектору перероблення молока і виробництва молокопродуктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bizpro.org.ua>
  5. Молочний бізнес в Україні і світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://milkua/info/index.php?p=1/>.
  6. Робота молокопереробної галузі області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web-alldocs/DocF2Kj2>.
  7. Світовий ринок молока і Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://propozitsiya.com/?page=149&itemid=588&number=16>.
  8. Інформаційна довідка про діяльність ТОВ «Люстдорф» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://loostdorf.com>.
- Перелік національних стандартів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zerkalov.org.ua/files/dstu-1.doc>.